

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1176

Vragen van het lid **Van Helvert** (CDA) aan de Minister van Buitenlandse Zaken over *de ontwikkeling dat Zuid-Afrika in sneltreinvaart aankooerst op landonteigening* (ingezonden 14 december 2018).

Antwoord van Minister **Blok** (Buitenlandse Zaken) (ontvangen 16 januari 2019).

Vraag 1

Hoe beoordeelt u de berichtgeving dat Zuid-Afrika «in een sneltreinvaart aankooerst op landonteigening van blanke boeren zonder enige compensatie»?¹

Antwoord 1

Het kabinet heeft kennisgenomen van de krantenartikelen in de *Daily Mail* over landhervormingen en kaart waar opportuun zorgpunten bij de Zuid-Afrikaanse autoriteiten aan, zowel bilateraal als in EU-verband. Overigens verschillen een aantal conclusies van de krantenartikelen met de politieke intenties zoals geuit door President Ramaphosa en andere *African National Congress* (ANC) politici. President Ramaphosa is stellig in zijn standpunt dat toegang tot land noodzakelijk is voor een brede betrokkenheid van alle bevolkingsgroepen in het economische ontwikkelingsproces in Zuid-Afrika. De President benadrukt veelvuldig dat landhervorming in Zuid-Afrika niet zal leiden tot situaties zoals in Zimbabwe en dat bijvoorbeeld succesvolle agrarische bedrijven ontzien zullen worden.

Vraag 2

Klopt het dat de parlementaire commissie, die aangewezen was om het proces van een mogelijke grondwetswijziging te leiden in het kader van landhervorming, tot het oordeel is gekomen dat het grondwetsartikel 25 geamendeerd dient te worden, waarbij de grondwetswijziging behandeld en aangenomen dient te zijn voor het einde van de termijn van het huidige parlement?

¹ <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6476579/South-Africa-sets-date-white-farmers-land-grab-months-announcing-test-case.html>

Antwoord 2

Uit de resultaten van de parlementaire commissie die eind november werden gepresenteerd, blijkt dat de Grondwet al voorziet in landonteigening zonder compensatie maar dat er nadere richtlijnen nodig zijn om aan te geven onder welke omstandigheden dat mogelijk is. De parlementaire commissie adviseerde dan ook het parlement de Grondwet aan te passen zodat de voorwaarden en het proces voor landonteigening zonder compensatie gespecificeerd worden. De parlementaire commissie adviseert de aanpassingen voor de verkiezingen door te voeren.

Vraag 3

Heeft het Zuid-Afrikaanse parlement bij motie een deadline gesteld aan de daarvoor ingeroepen parlementaire commissie om haar werkzaamheden uiterlijk afgerond te hebben op 31 maart 2019?

Antwoord 3

De Zuid-Afrikaanse regering streeft ernaar dat het amendement voor de verkiezingen wordt aangenomen. Het ANC heeft daartoe een motie ingediend waarin als deadline 31 maart is genoemd. De geplande datum voor de verkiezingen is mei 2019. Het is nog onzeker of de gestelde deadline gehaald zal worden en of het parlement in haar laatste sessie voor de verkiezingen dit onderwerp nog zal behandelen.

Vraag 4

Herkent u zich in de kritiek vanuit de oppositie dat de grondwetswijziging hiermee een «fait accompli» is, waarbij er geen rekening meer gehouden wordt met bezwaren en inbrengen vanuit de samenleving?

Antwoord 4

Een eventuele grondwetswijziging en uitspraken van oppositiepartijen over deze grondwetswijziging zijn onderdeel van het politieke debat in Zuid-Afrika. De verkiezingen zijn in aantocht en mogelijk stemt pas een nieuw parlement over de grondwetswijziging. Als stemming in het parlement voor de verkiezingen plaatsvindt, dan bestaat de kans dat de grondwetswijziging wordt aangenomen. Mocht dit zo zijn, dan is de verwachting dat dit meer duidelijkheid brengt hoe het proces van landhervorming zal verlopen. Het laatste woord blijft echter aan het parlement.

De parlementaire commissie is het land in gegaan en heeft 34 hoorzittingen gehouden in 9 provincies. Hierbij bleek de meerderheid voor wijziging van de Grondwet. Verder ontving de commissie bijna 500.000 schriftelijke reacties en hoorde zij 40 organisaties/individuen in het parlement. Hiervan was de meerderheid tegen wijziging van de Grondwet, uitgaande van de redenering dat de Grondwet landonteigening zonder compensatie al toestaat.

Vraag 5

Hoe verhoudt zich dit tot uw eerdere stelling dat publieke consultaties een «belangrijke bron van informatie» zijn in het proces?² Vindt u dat het proces zorgvuldig doorlopen wordt nu de grondwetswijziging er in sneltreinvaart doorheen gedrukt dreigt te worden?

Antwoord 5

Binnen de regeringspartij de ANC, President Ramaphosa inclusief, is meermaals benadrukt dat Zuid-Afrika niet een tweede Zimbabwe wil worden. President Ramaphosa en het ANC zeggen het belang van duidelijke richtlijnen voor het proces van landhervorming te erkennen. De Zuid-Afrikaanse regering wil zwarte boeren stimuleren commerciële landbouw te starten op beschikbare stukken grond en is zich bewust van het feit dat hiervoor ook ondersteuning (opleiding, financiering, etc.) nodig is.

De publieke consultatie heeft een veelheid aan reacties opgeleverd. Hoe de resultaten van de consultatie worden geïnterpreteerd is politiek gekleurd. Het ANC en de *Economic Freedom Fighters* (EFF) hebben de meerderheid in de commissie en zijn voor de grondwetswijziging. De oppositiepartij *Democratic Alliance* (DA) is tegen de grondwetswijziging in het parlement en was dus

² Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2017–2018, nr. 3069

ook tegen in de commissie, maar was in de minderheid. Onafhankelijke experts, zoals onder anderen universitaire docenten en onderzoekers, geven aan dat een wijziging van de Grondwet niet nodig is. Het kabinet is bezorgd over de onrust die is ontstaan over de binnenlandse dialoog in Zuid-Afrika over onteigening van grond. Echter, Zuid-Afrika heeft een eigen Grondwet en daarvan afgeleide wetten. Deze worden getoetst en toegepast door de rechterlijke instanties. De Zuid-Afrikaanse regering heeft daarnaast een structureel overleg ingesteld met boerenorganisaties. Op dit moment wacht het kabinet de maatregelen van de Zuid-Afrikaanse regering daarom af.

Vraag 6

Waarom heeft u het standpunt van de Zuid-Afrikaanse president Ramaphosa, dat landonteigening zonder compensatie constitutioneel al mogelijk is, niet veroordeeld maar er slechts kennis van genomen?

Antwoord 6

Het kabinet is van mening dat grondwettelijke interpretatie en mogelijke aanpassingen daarvan in een soevereine en democratische staat gerespecteerd moeten worden. In deze benadering past dialoog over mogelijke zorgen en geen openlijke verklaringen en terechtwijzingen.

Vraag 7

Wat vindt u van de testcase die Zuid-Afrika wil uitvoeren in de stad Ekurhuleni om daar 350 hectare grond af te pakken van de eigenaren zonder compensatie?

Antwoord 7

De huidige formulering in de Grondwet over eventuele onteigening is nooit juridisch getoetst en daarom heeft het constitutioneel hof zich er tot op heden nooit over uitgesproken. Een testcase kan, naar de mening van de Zuid-Afrikaanse autoriteiten, bijdragen aan meer helderheid over de reikwijdte en interpretatie van de huidige constitutionele bepalingen ten aanzien van landhervorming.

Vraag 8 en 9

Wat vindt u bovendien van de berichtgeving dat Namibië het voorbeeld van Zuid-Afrika gaat volgen en ook massaal tot landonteigening wil overgaan, waarbij de helft(!) van de vruchtbare landbouwgronden – 15 miljoen hectare – zal worden onteigend?³

Dreigt ook in Namibië onteigening zonder compensatie, met alle mogelijke gevolgen voor de voedselvoorziening en economie van dien? Wat vindt u daarvan?

Antwoord 8 en 9

De landconferentie van begin oktober 2018 in Namibië heeft geconstateerd dat landacquisitie door de overheid op basis van «bereidwillig verkopersbeginsel» niet heeft gewerkt. Er is daarom besloten ook te kijken naar landonteigening op basis van een rechtvaardige vergoeding. In Namibië is ongeveer 3 procent van het land in handen van niet-Namibiërs. Land dat in bezit is van buitenlanders en niet wordt gebruikt zal worden geïdentificeerd voor onteigening. Daarnaast geldt ook de regel van 1 Namibiër-1 boerderij. Namibiërs met meerdere boerderijen kunnen ook voor onteigening in aanmerking komen.

De regel is dat het onteigeningsproces (landhervorming) moet plaatsvinden op basis van rechtvaardige compensatie. Dit staat beschreven in de Grondwet. De compensatie zal worden vastgesteld door commissies van onafhankelijke evaluatoren. Het is nog niet duidelijk hoe deze commissies zullen worden samengesteld.

De overheid geeft aan dat het proces de Grondwet en gerelateerde wetgeving zal volgen en dat bovendien de voedselzekerheid niet in gevaar mag komen.

³ <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6228085/Namibia-follows-South-Africa-land-reform-pledge.html>

De regering heeft aangekondigd dat zij daarom een ondersteuningsprogramma voor de nieuwe boeren zal ontwikkelen en uitvoeren.

Vraag 10 en 11

Herinnert u zich uw toezegging om in de Europese Unie (EU) voor te stellen om de landonteigeningen toe te voegen aan de onderwerpen tijdens de EU-Zuid Afrika top op 15 november?⁴

Wat vindt u van het zeer magere statement dat de EU heeft afgegeven?⁵ Zijn de zorgen van Nederland overgebracht en geadresseerd? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 10 en 11

Ja, dit onderwerp is ter sprake gekomen. Tijdens de Europese Unie – Zuid-Afrika (EU-ZA) top is een grote diversiteit aan onderwerpen besproken. Het kabinet heeft de gelegenheid genomen uw kamer in het verslag van de raad buitenlandse zaken van 10 december te informeren over de opvolging van de toezegging, gedaan tijdens het notaoverleg Mensenrechtenbeleid op 5 november 2018, om landonteigening op de agenda te zetten van de EU-ZA-top op 15 november. Mede dankzij Nederlandse inzet is dit inderdaad aan de orde gesteld, zoals blijkt uit paragraaf 16 van de slotverklaring van de top, zie <https://www.consilium.europa.eu/media/36982/eu-sa-final-statement.pdf>.

Dit punt is bovendien ook aan de orde gekomen tijdens het bilaterale gesprek tussen Minister-President Rutte en President Ramaphosa en marge van de G20 in Argentinië. Daarbij benadrukte Ramaphosa dat hij zelf wil zorgdragen voor een eerlijk en juridisch verifieerbaar traject met betrekking tot landhervormingen.

Vraag 12

Vindt u landonteigening zonder compensatie en op basis van huidskleur in strijd met de mensenrechten? Als u deze vraag niet kunt of wilt beantwoorden, bent u dan bereid advies te vragen aan de extern volkenrechtelijk adviseur? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 12

De Zuid-Afrikaanse Grondwet noemt een wijd scala aan mensenrechten zoals het grondwettelijk verbod op discriminatie en het aanzetten tot haat. Deze worden door de rechterlijke macht ook bewaakt. De rechterlijke macht in Zuid-Afrika heeft de afgelopen jaren aangetoond onafhankelijk en professioneel op te treden.

Het kabinet acht het niet nodig een externe volkenrechtelijke adviseur te verzoeken om zich te buigen over de ontwikkelingen in een soeverein land met een democratisch tot stand gekomen Grondwet en een bewezen onafhankelijke rechtelijke macht.

Vraag 13

Vindt u het een goed idee als uw nieuwe mensenrechtenambassadeur een bezoek brengt aan Zuid-Afrika en daarbij de kwestie van landonteigening adresseert? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 13

De toenmalige mensenrechtenambassadeur heeft in april 2018 een bilateraal bezoek gebracht aan Zuid-Afrika om onder anderen mogelijkheden te verkennen om op het gebied van mensenrechten internationaal samen op te trekken met Zuid-Afrika. De zorgen over landhervormingen zijn daarbij tevens besproken. Naast de recente EU – ZA-top staat voor 2019 tevens de reguliere EU mensenrechtendialoog met Zuid-Afrika gepland die de mogelijkheid biedt waar nodig ook op Europees ontwikkelingen aan de orde te blijven stellen. Gezien de vele mogelijkheden dialoog te blijven voeren en het relatief recente bezoek is een nieuw bezoek van de Nederlandse mensenrechtenambassadeur

⁴ Kamerstuk 32 735, nr. 228

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/11/15/joint-statement-of-the-7th-eu-south-africa-summit/#>

nog niet voorzien. De Nederlandse Ambassadeur in Pretoria heeft uiteraard nauw contact met de Zuid-Afrikaanse autoriteiten over al deze vraagstukken.

Vraag 14

Hoe lang wilt u blijven wachten voordat u met een standpunt komt, terwijl Zuid-Afrika in sneltreinvaart afkoerst op wijziging van de Grondwet, met alle mogelijk desastreuze gevolgen van dien? Welke mogelijkheden zijn er nog om druk uit te oefenen op Zuid-Afrika als de grondwetswijziging definitief is?

Antwoord 14

Overleg met de Zuid-Afrikaanse overheid gebeurt structureel, op verzoek en bij gelegenheid. In 2015 werd een memorandum ondertekend door de Minister van Buitenlandse Zaken Koenders en de toenmalige Minister van Buitenlandse Zaken Mashabane waarin Nederland en Zuid-Afrika een samenwerkingscommissie opzetten (de «*Joint Commission of Cooperation*» – JCC). De JCC komt iedere twee jaar bijeen op ministerieel niveau. Tijdens deze bijeenkomsten staat de structurele samenwerking tussen Nederland en Zuid-Afrika op verschillende werkerreinen centraal, waaronder economie en politiek. De ambassade heeft een uitstekend netwerk binnen de overheid, politieke partijen, NGO's en onderzoeksinstanties en bevaart deze regelmatig over ontwikkelingen in het landhervormingsproces. Sommige Europese bedrijven stellen nu al hun investeringen uit in afwachting van een faire implementatie van de landhervorming. De Nederlandse ambassade in Pretoria en het consulaat-generaal in Kaapstad voeren zowel structureel als op verzoek gesprekken met Nederlandse bedrijven en investeerders.

Vraag 15

Bent u bereid in kaart te brengen hoeveel en welke boeren met een Nederlandse nationaliteit zich in Zuid-Afrika bevinden die mogelijk getroffen kunnen worden door onteigening van hun gronden zonder compensatie? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 15

Nederlanders en zo ook boeren met een Nederlandse nationaliteit woonachtig in Zuid-Afrika hebben geen verplichting zich als zodanig te laten registreren bij de Nederlandse ambassade. Behalve de keuzevrijheid van eenieder om zich al dan te registreren geldt daarnaast ook de algemene verordening gegevensbescherming en privacy. Het is daardoor praktisch onmogelijk om een dergelijk onderzoek uit te voeren.